

بررسی هنجارگریزی در اشعار محمد کاظم کاظمی

احسان گنجعلی^۱

دکتر علیرضا محمودی^۲

دکتر حیدرعلی دهمرده^۳

چکیده

یکی از برجسته‌ترین و مؤثرترین روش‌هایی که شاعران در اشعار خود از آن بهره جسته‌اند، هنجارگریزی است. محمد کاظم کاظمی از شاعران نام‌آشنای دوره معاصر افغانستان است که در اشعار خود به هنجارگریزی‌های فراوانی دست زده است. در این پژوهش که به روش توصیفی _ تحلیلی صورت پذیرفته، تلاش گردیده است هنجارگریزی در دو دفتر شعری شاعر «شمشیر و جغرافیا» و «پیاده آمده بودم»، بررسی گردد. بررسی‌های صورت گرفته، حاکی از آن است که شاعر از تمامی انواع هنجارگریزی در اشعار خود بهره برده است که در این میان سهم هنجارگریزی زمانی یا باستان‌گرایی بیش از دیگر نوع هنجارگریزی است.

واژگان کلیدی: برجسته‌سازی، هنجارگریزی، محمد کاظم کاظمی، پیاده آمده بودم، شمشیر و جغرافیا.

۱. مقدمه

ماهیت زبان و شناختن رمز و رازهای نهفته آن از دیر باز ذهن بشر را به خود مشغول ساخته است و همواره تو سط دانشمندان و پژوهشگران مورد واکاوی و بحث قرار گرفته است. زبان‌شناسان با تفکر و مطالعه علمی در نشانه‌های زبانی موجود به توصیف رویدادهای آن می‌پردازند. دهه دوم قرن بیستم، سرآغاز تحولی عظیم در نظریه ادبی است که بعدها فرمالیسم (صورت‌گرایی) نامیده شد. نخستین نشانه‌های فرمالیسم در سال ۱۹۱۴ در روسیه آشکار شد و در سال‌های ۱۹۱۵_۱۹۱۷ به اوج رسید. «نخستین بار شک洛夫سکی این مفهوم را مطرح کرد و واژه روسی (Ostrannenja) را به کار برد که در رساله‌اش به نام «هنر به مثابه شگرد» (۱۹۱۷) آمده است» (احمدی، ۱۳۹۰: ۴۲). وی در این مقاله آشنایی‌زدایی را معرفی می‌کند و کارکرد اصلی ادبیات را همان آشنایی‌زدایی می‌داند. «دست‌آورد مهم این نظریه آشنایی‌زدایی این است که ادبیات و هنر ناب، بر سر راه مخاطب خود مانع می‌گذارد و برخلاف بعضی نظریات، مفاهیم را آسان و قابل دسترس نمی‌کند چون وقتی مانعی سر راه است، حرکت کندتر می‌گردد. باید در مقطعی مکث و تأمل کرد و در این هنگام است که خواننده به ادراکی دیگر و دید و تجربه‌ی تازه از زندگی دست می‌یابد» (شایگان‌فر، ۱۳۸۰: ۴۷-۴۸).

از دیگر نظریه‌پردازان این مکتب ادبی که نقش بسزایی در گسترش و تدوین این جریان فکری داشتند، می‌توان از «رومن یاکوبسن» و «یوری تینیانوف» نام برد. «هدف این مکتب، گسستن از هنجارهای ادبی گذشته و کشف راز «ادبیّت» اثر بود. ادبیّت، عاملی است که «ماده» ادبی را به «اثر ادبی» تبدیل می‌کند. به بیان دیگر، عاملی است که متن ادبی را از غیر ادبی جدا

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ملی زابل.

۲- استادیار رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ملی زابل.

۳- دانشیار رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ملی زابل.